

11. Сборник постановлений и распоряжений начальства... / сост. П. В. Воловенко)... – 1912.

12. Отчет о состоянии и деятельности Императорского Харьковского университета за 1904 год. – Х. : в универс. тип., 1905. – 210 с.

13. Петренко Н. В. Культурно-освітня спадщина вчених Слобожанщини другої половини ХІХ–початку ХХ століття (історико-педагогічний аспект) : монографія / Н. В. Петренко, С. Г. Золотухіна. – Х. : ХДУХТ, 2010. – 186 с.

14. Багалей Д. Харьковский педагог и журналист начала XIX века Иван Филиппович Вернет / Д. Багалей. – Х. : Печ. дело, 1908. – 7 с.

15. Петражицкий Л. И. Университет и наука. Опыт теории и техники университетского дела и научного самообразования. Т. 2 : Практические выводы / Л. И. Петражицкий. – СПб. : Тип. Ю. Н. Эрлих, 1907. – 639 с.

16. Волкович В. А. Педагогическая наука перед судом её противников / В. А. Волкович. – СПб. : Изд. О. Богдановой, 1909. – 47 с.

17. Журнал Министерства народного просвещения. Новая серия – 1909. – Ч. 22.

18. Отчет о состоянии и деятельности Императорского Харьковского университета за 1909 год. – Х. : в унив. тип. 1910. – 177 с.

19. Овчинников А. В. Модернизация отечественного образования в условиях политического кризиса начала ХХ в. / А. В. Овчинников // Педагогика. – 2011. – № 6. – С. 86–98.

20. Пісочинець Д. Харківські учительські курси / Д. Пісочинець // Світло. – 1910. – Кн. 1. – С. 36–40.

21. Вахтеров В. П. Основы новой педагогики. Т. I. / В. П. Вахтеров. – М. : Изд-во т-ва И. Д. Сытина, 1913. – 583 с.

22. Краткое описание педагогической показательной выставки при Харьковском учебном округе / сост. Г. П. Окунев. – Х. : Знание, 1913. – 30 с.

23. Руссьян Ц. К. Некоторые замечания о характере работ, исполненных учениками гимназий на испытаниях зрелости в Харьковском учебном округе за 1907–1913 г. / Ц. К. Руссьян // Математическое образование. – 1913. – № 8. – С. 363–367.

24. Синцов Д. М. По поводу одной книги : [рец.] // Мат. образование. – 1913. – № 1. – С. 67–76. – Рец. на кн. : Мрочек В. Педагогика математики. Исторические и методические этюды. Т. 1 / В. Мрочек, Ф. Филиппович. – СПб. : Книгоизд-во О. Богдановой, 1910.–VI, 380 с.

25. Синцов Д. М. Университет и средняя школа // Математическое образование. – 1913. – № 5. – с. 193–206.

26. Фарфоровский С. Третий всероссийский съезд по экспериментальной педагогике / С. Фарфоровский // Журн. М-ва нар. просвещения. Новая серия. – 1916. – Ч. 62 – С. 137–152.

27. Ежедневник педагогического съезда Харьковского учебного округа по вопросам среднего образования. – Х. : Тип. и литограф. М. Зильберберг и С-вья, 1916. – № 1. – 7 с.

28. Там само. №3. – 4 с.

29. Там само. № 5. – 8 с.

30. Там само. № 6. – 7 с.

31. Там само. № 8 – 4 с.

32. Там само. № 9. – 7 с.

33. Там само. № 10. – 4 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Куліш Сергій Миколайович – кандидат історичних наук, доцент Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна

Коло наукових інтересів: Історія педагогічної думки.

УДК 37(09)

РОЗВИТОК ОБДАРОВАНОСТІ УЧНІВ У ШКОЛІ І.Г.ТКАЧЕНКА ТА СУЧАСНІЙ ОСВІТНІЙ ПРАКТИЦІ

Наталія КУНАШЕНКО (Бобринець)

Епоха, що настала, – епоха змін, інновацій, епоха інтелекту, – диктує свої умови життя, висуває нові вимоги до людини. Стає очевидним, що талановита молодь є цінним капіталом – своєрідною інвестицією в майбутнє. Тенденції розвитку сучасного суспільства викликають підвищення уваги до інтелектуально обдарованих дітей. Якісно нові зміни в суспільстві переконують, що найбільшою цінністю є неповторна людська особистість з її нахилами, вподобаннями, обдаруваннями.

Наша держава має сьогодні безліч економічних та культурних проблем, розв'язувати які доведеться вчорашнім і сьогоднішнім учням. Тому школа покликана дати учням узагальнену систему знань про

природу, суспільство, людину, сучасне виробництво, культуру. Але основний напрям навчання і виховання – це визнання учня головною фігурою всього навчально-виховного процесу.

Талановиті, обдаровані спеціалісти в сучасній Україні здатні збудувати європейську державу. Тому системній роботі з підготовки фахівців такого рівня потрібно приділяти якомога більше уваги.

У Державній національній програмі «Освіта (Україна ХХІ століття)» серед пріоритетних напрямів реформування шкільної освіти визначено: «...своєчасне виявлення ранньої обдарованості, забезпечення умов для розвитку талановитих дітей», а також «...удосконалення

навчально-виховного процесу в шкільних закладах з урахуванням особистих якостей, стану здоров'я, природних задатків дитини».

У «Концепції виховання творчої особистості» визначено необхідність узгодження творчої діяльності з віком дитини, що сприяє розвитку інтелектуальних здібностей та максимальному розвитку критичності та культури мислення молодого покоління.

Наукове обґрунтування обдарованості сягає своїм корінням у прадавні часи. Ще античні філософи розмірковували над природою геніальності й талановитості. Проблема обдарованості неодноразово знаходила відображення у працях вітчизняних та зарубіжних учених. Виявлення та розвиток творчої особистості є предметом пошуків дослідників різних галузей науки – філософії, педагогіки, психології.

Починаючи з першої третини ХХ століття вчені різних країн світу розглядали обдарованість як особливий і невід'ємний компонент розвитку загальної освіти й освітнього простору загалом.

Основні теоретичні питання, пов'язані з проблемою виявлення і розвитку обдарованих школярів, висвітлено в науковій літературі багатьма вченими, зокрема в ряді психолого-педагогічних студій С.Рубінштейна, Дж.Фріман, А.Савенкова, В.Чудновського, Н.Шумакової та ін., де відзначається, що обдарованість – це швидше приховані потенційні можливості особистості, цілісний вияв яких можливий завдяки наявності

Однак, не дивлячись на значний масив літератури, окреслена тема на сьогоднішній день залишається актуальною, недостатньо вивченою та становить широке коло інтересів для подальших наукових розробок.

В контексті модернізаційних змін у національній системі освіти і виховання освітня діяльність і педагогічна спадщина І.Г.Ткаченка набувають особливого значення, адже він, як педагог-новатор став творцем педагогічної системи, яка перебуває в органічній взаємодії з педагогічною системою В.О.Сухомлинського. Дитина в системі виховання, запровадженій у Богданівській школі, передусім – об'єкт любові та піклування, об'єкт виховання. У цій системі зовнішній педагогічний вплив на дитину організовувався таким чином, щоб пробуджувати внутрішні сили, стимулювати прагнення до саморозвитку, створюючи для цього умови та можливості. Дитина протягом усього процесу становлення як особистості, зокрема навчання в середній школі, виступає як Творець. Спочатку - це творець власних уявлень про навколишній світ, чого він досягає самостійним пізнанням оточуючої дійсності в процесі спостережень, власного осмислення

сприйнятого й вироблення своєї оцінки баченого та почутого. В процесі навчання дитина – Творець, здобувач знань, володар і розпорядник знаннями. Вона виробляє власний світогляд, бачення своєї ролі в суспільстві, бере посильну участь у суспільному виробництві, формує плани на майбутнє. Цілком закономірно, що весь цей шлях участі дитини у педагогічному процесі викликає потребу в самореалізації та самовихованні [3].

У державних документах про діяльність середніх загальноосвітніх закладів підкреслюється, що вирішення проблеми формування творчої особистості, розвиток здібностей та обдарувань юного громадянина значною мірою залежить від учителя, творча діяльність якого стає міцним засобом формування і розвитку здібностей та обдарованості школярів. Гуманізація та демократизація педагогічної праці, спрямованість її на розвиток особистості дитини сприяють створенню мережі нетрадиційних типів шкіл, розробці альтернативних систем освіти, авторських методик навчання. Проблема виявлення і розвитку обдарованих дітей вимагають сьогодні від учителя вміння працювати в творчому режимі, нестандартних напрямках, постійно удосконалювати професійну діяльність, створювати свою творчу лабораторію, опановувати специфічними формами і методами роботи з обдарованими дітьми у навчально-виховному процесі.

Видатний педагог був переконаний, що «...інтелектуальне життя вирує тільки в тій школі, де викладання предметів виливається в живе, вдумливе змагання педагогів за думку і душу вихованців. Таке змагання – ціла сфера творчої праці педагогічного колективу. Виявляється воно в тому, що кожен педагог прагне збудити інтерес до свого предмета, утвердити захоплення ним» [6, с. 25].

Обдарованість – складне, багатогранне явище. Кожна обдарована дитина – індивідуальність, що потребує особливого підходу.

В умовах сучасної школи важливо правильно організувати роботу учителя з обдарованими дітьми, не тільки створюючи необхідні умови для їх розвитку, а й психологічно готуючи їх до наполегливої праці, самовиховання.

Обдаровані діти – діти, в яких у ранньому віці виявляються здібності до виконання певних видів діяльності.

Вони вирізняються серед однолітків яскраво вираженими можливостями в досягненні результатів на якісно вищому рівні, який перевищує певний умовний “середній” рівень. Їх успіхи не є випадковими, а виявляються постійно.

Обдаровані діти характеризуються порівняно високим розвитком мислення, тривким запам'ятовуванням навчального матеріалу, розвинутими навичками самоконтролю в навчальній діяльності, високою працездатністю тощо, їм властива висока розумова активність, підвищена схильність до розумової діяльності, неординарність, свобода самовияву, багатство уяви, сформованість різних видів пам'яті, швидкість реакції, вміння піддавати сумніву і науковому осмисленню певні явища, стереотипи, догми.

Вони завжди виявляють уважність, зібраність, готовність до напруженої праці, що переростає в працелюбність, в потребу працювати безупинно, без відпочинку. Мислення їх відзначається високою оперативністю (продуктивністю). Коло їх пізнавальних інтересів не обмежується однією проблемою, постійно розширюється, що є стимулом розумової активності.

Тому учні повинні мати сприятливі морально-психологічні умови для активної навчальної діяльності, виконуючи роботу більшу за обсягом та інтенсивністю.

Взаємодія учителя з обдарованими дітьми повинна базуватися з урахуванням таких психолого-педагогічних принципів:

- формування взаємин на основі творчої співпраці;
- організація навчання на основі особистісної зацікавленості учня, його індивідуальних інтересів і здібностей (сприяє формуванню пізнавальної суб'єктивної активності дитини на основі його внутрішніх уподобань);
- превалювання ідеї подолання труднощів, досягнення мети в спільній діяльності педагога та учнів, самостійній роботі учнів (сприяє вихованню сильних натур, здатних виявити наполегливість, дисциплінованість);
- вільний вибір форм, напрямів, методів діяльності (сприяє розвитку творчого мислення, вміння критично оцінювати свої можливості й прагнення самостійно вирішувати все складніші завдання);
- розвиток системного, інтуїтивного мислення, вміння "згортати" і деталізувати інформацію (дисциплінує розум учня, формує творче, нешаблонне мислення);
- гуманістичний, суб'єктивний підхід до виховання (передбачає абсолютне визнання гідності особистості, її права на вибір, власну думку, самостійний вчинок);
- створення нового педагогічного середовища (будується на основі співдружності педагогів, колег, однодумців у творчому вихованні дітей) [2].

Втілення цих принципів у життя потребує творчого підходу до організації навчання як інтегрованого процесу, який сприяє формуванню цілісної картини світу, дає змогу учням самостійно обирати "опорні" знання з різних наук при максимальній орієнтації на власний досвід.

Іван Гурович Ткаченко вміло збирав зерна всього передового та прогресивного, а потім засівав їх на педагогічній ниві у своїй школі. Однією з таких зерен стала система розвивального навчання Д.Б. Ельконіна – В.В.Давидова. Чому її обрав Іван Гурович Ткаченко? Він помітив, що ця система по – перше, базується на законах, які відображають природу людини, і що за цими законами вона живе, розвивається і діє в людському суспільстві; по – друге, передбачає спільну колективну творчість, уроки будуються як ланцюжок відкриттів, здійснених самими дітьми [5].

Дитина успішно розвивається, відзначав Іван Гурович, якщо в навчанні, в будь – якій іншій діяльності досягає межі своїх можливостей, а потім намагається їх збільшити. Вчителю ж потрібно навчитися не поспішати приходити на допомогу, не робити за дітей те, що вони можуть виконати самі. Треба більше експериментувати, прислухатися до думки дітей, творчо підходити до навчального процесу.

Основними вимогами, які висував Іван Гурович до уроку були:

1. Єдність чуттєвого і логічного пізнання, яка є суттю науково – психологічних основ уроку, його структури, форми і змісту виконуваних вправ.
2. Створення проблемних, пошукових ситуацій на всіх етапах уроку і особливо на тому, де вивчається і засвоюється новий матеріал. Поєднання пошукової діяльності учнів, коли знання добуваються і свідомо осмислюються на основі використання певних, спеціально добраних наукових джерел.
3. Наочність на уроці повинна задовольняти двом вимогам – своєю формою ілюстрації пояснювати те, чи інше поняття, а по змісту – викликати потребу в абстрактному мисленні з тим, щоб проникнути в саму суть поняття.
4. Диференціація навчання в процесі уроків, яка враховує і спирається на індивідуальну особливості, маючи на меті, розвинути й удосконалити їх, вищу якість в розвитку інтелекту особистості. [5].

Педагог вважав: «Диференціація та індивідуалізація навчання під час уроку ...є однією з необхідних умов глибокого засвоєння учнями основ наук і виховання любові до знань» [6, с. 53].

Майстерність учителя, зміст і методи навчання та пізнавальна діяльність дитини є провідними факторами, що формують рівень розумового розвитку школяра. Але слід пам'ятати, що якісні зміни в інтелекті дитини залежать також і від внутрішніх, спонтанних чинників, тобто від саморуху, який відбувається в розумовому розвитку [6, с. 119]

Саме у проблемності навчання, вважав І.Г.Ткаченко, – ключ до інтелектуального розвитку учнів. Створювати на уроці проблемні ситуації, чітко формулювати проблемні завдання й запитання – означає здійснювати розумове виховання учнів у процесі вивчення основ наук. [6, с. 132]

Дослідження інтелектуального розвитку учнів Богданівської школи у процесі розумового виховання та вивчення науково-педагогічної літератури з цього питання дали можливість педагогу вивести кілька характерних ознак, за якими можна робити висновки про рівень розумового розвитку учнів у процесі засвоєння ними основ наук. Це такі ознаки:

- вміння застосовувати набуті знання в стандартних умовах (перший етап), у змінених, нестандартних умовах (другий етап), під час виробничої практики (заключний етап);
- відповідність темпу засвоєння нових знань моторній активності учня з кожного навчального предмета, відносна легкість чи трудність процесу осмислення нових знань;
- кількість і якість розв'язаних практичних, пізнавальних і пошуково-творчих задач за одиницю часу;
- міцність збереження знань у пам'яті і готовність їх застосовувати в стандартних і нестандартних ситуаціях;
- оперативність у виборі логічних прийомів (порівняння, розрізнення, абстрагування й узагальнення) в процесі самостійної роботи та вміння й навички самостійно добувати знання з першоджерел наукової інформації;
- ступінь аналітико-синтетичної діяльності при опису об'єктів спостереження;
- уміння організувати свою практичну діяльність під час довільних спостережень, виділення головного в спостереженні;
- вміння переходити від одного виду діяльності до іншого;
- багатство усної і писемної мови, здатність цитувати напам'ять для доведення і обґрунтування своїх думок [6, с. 136].

Робота з обдарованими дітьми вимагає належної змістової наповненості занять, зорієнтованості на новизну інформації та різноманітні види пошукової аполітичної, розвиваючої, творчої діяльності. Вона під силу висококваліфікованим, небайдужим до свого предмета вчителям.

І.Г.Ткаченко вважав, що у кожного вчителя повинна бути своя «перлінка», що є окрасою уроку й особливо збуджує в учнів інтерес до знань, любов до науки» [6, с. 25].

Формами роботи з обдарованими дітьми можуть бути групові та індивідуальні заняття на уроках і в позаурочний час, факультативи. Зміст навчальної інформації має доповнюватись науковими відомостями, які можуть одержати в процесі виконання додаткових завдань у той же час, що й інші учні, але за рахунок вищого темпу обробки навчальної інформації.

Особливо велику увагу великий педагог приділяв дослідницькій роботі та пізнавальним завданням.

«Дбаючи про інтелектуальний розвиток учнів, ми намагаємося також добитися того, щоб на кожному уроці були проблемні ситуації, щоб учень свої знання застосовував у змінених (нестандартних) умовах або самостійно добував їх із першоджерел наукової інформації,» – говорив педагог [6, с. 156].

Тож пріоритетними на сьогодні є такі методи навчання обдарованих учнів як самостійна робота, пошуковий і дослідницький підходи до засвоєних знань, умінь і навичок. Контроль за їх навчанням повинен стимулювати поглиблене вивчення, систематизацію, класифікацію навчального матеріалу, перенесення знань у нові ситуації, розвиток творчих елементів у їх навчанні. Домашні завдання повинні мати творчий, диференційований характер.

Вищеперелічені аспекти, які мають бути органічно вплетеними в уроці, доповнюються системою позакласної та позашкільної роботи: виконання учнем позанавчальних завдань; заняття у наукових товариствах; відвідування гуртка або участь у тематичних масових заходах (вечорах любителів літератури, історії, фізики, хімії та ін.); огляди-конкурси художньої, технічної та інших видів творчості, зустрічі з ученими тощо.

«Процес розумового виховання не обмежується і не вичерпуються уроком, а продовжується, поглиблюється й розвивається в навчально-виховних ситуаціях позакласної роботи.

Щоб цей процес був ефективним, треба створити в школі сприятливий інтелектуальний фон для позакласної роботи» [6, с. 146].

Розвитку творчих, дослідницьких здібностей школярів Богданівської школи сприяли місячники науки в школі. Вересень – місячник біології, жовтень – історії та географії, листопад – математики, грудень – хімії, січень – фізики, лютий – іноземної мови, березень – трудового і виробничого навчання, квітень – мови та літератури, травень – фізвиховання і початкової військової підготовки.

Виховна мета : збудити інтерес до вивчення даної науки; залучити їх до читання науково-популярної літератури; показати застосування науки у виробництві; активізувати роботу в секціях і гуртках; об'єктивно оцінити успіхи кожного учня в оволодінні предметом цієї науки в школі; зробити творчі здобутки окремих учнів надбанням шкільного колективу, сім'ї, громадськості.

Як бачимо, у своїй педагогічній діяльності Ткаченко вивчав, досліджував у різних аспектах проблему розумового виховання своїх школярів, а саме: на уроках – у процесі вивчення основ наук, у позакласній роботі, зокрема в гуртках за інтересами, та в процесі продуктивної, суспільно корисної праці [4].

У сучасній освітній практиці одним з найголовніших завдань освіти є зробити людину творчою особистістю. Пріоритет особистості має стати основою філософії та ідеології навчання й виховання. Характер науково-методичної роботи навчального закладу, її тісне поєднання з практикою навчання й виховання як на уроці, так і в позаурочний час, спрямованість не тільки на остаточний результат, а й на розвиток здібностей учнів повинна бути тим стрижнем, навколо якого створюється специфічна атмосфера співтворчості вчителя та учня. Виходячи з положення, що інтеграція знань впливає на розвиток і самореалізацію особистості учня, у ЗНЗ має бути забезпечено:

- засвоєння дисциплін навчального плану з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів;
- можливість розвитку індивідуальних можливостей учнів через участь у гуртках, секціях, факультативах, наукових дослідженнях у рамках МАН;
- організація спілкування усіх учасників навчально-виховного процесу на паритетних основах.

І. Г. Ткаченко, безперечно, заслуговує на звання відомого українського вченого-педагога другої половини ХХ ст. Його ідеї були і залишаються новими і прогресивними. Значну частку їх втілено в життя. Звертаючись до педагогічної спадщини Івана Гуровича, сучасні освітяни знайдуть чимало корисного у справі розробки і творчої реалізації концептуально-теоретичних і практичних проблем української школи початку нового століття та підвищення професійної майстерності.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Іванко А.Б.. Освітня діяльність та педагогічна спадщина І.Г. Ткаченка / Андрій Борисович Іванко. - Кіровоград: ПП «Поліграф-Терція», 2004. – 188 с.
2. Коваль Л. Г. Зверева І. Д. Соціально-педагогічна підтримка обдарованих дітей / Коваль Л.Г., Зверева І.Д. // Обдарована дитина. – 1998. – №5-6. – С. 3-9.
3. Мадзігон Василь, Левченко Григорій «Трудова підготовка в закладах освіти» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://school1.krizhopil.vn.ua/50-ivan-gurovich-tkachenko.html>
4. Марченко І.А. Проблема розвитку здібностей і обдарувань учнів у педагогічній діяльності Івана Гуровича Ткаченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://innovac-koippo.edukit.kr.ua>
5. Рядніна В.І. «Оазис дитячого щастя» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sites.google.com/site/radninavalentinaivanivna/statiti>
6. Ткаченко І.Г. Богданівська середня школа імені В.І. Леніна. / Іван Гурович Ткаченко / К.: Рад.школа. – 1975. – 276 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Кунашенко Наталія Григорівна, заступник директора з навчально-виховної роботи навчально-виховного комплексу «Бобринецька гімназія – загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №1»

Коло наукових інтересів: система роботи з обдарованими дітьми, використання ІКТ у навчально-виховному процесі.

УДК 37.013.32

УДК 659.7.08

АНАЛІЗ СВІТОВОЇ ПРАКТИКИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ І ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Геннадій ЛЕЩЕНКО (Кіровоград)

Постановка проблеми у загальному вигляді. Одним із важливіших пріоритетів розвитку світової і вітчизняної цивільної авіації є збереження людських ресурсів, що передбачає, разом з іншими системними заходами, підвищення авіаційної безпеки, сприяння ефективності функціонування галузевої служби

спасіння. Складно уявити, що у найближчий час людство зможе повністю позбутися надзвичайних ситуацій техногенного характеру. А, отже, рятувальникам-професіоналам необхідно бути готовими до ліквідації наслідків будь-яких надзвичайних ситуацій та катастроф і спасінню людей у найскладніших умовах.